

Az unitárizmus előtti hitújítási mozgalmak.

A tizenhatodik század elején Németországban megindult hittisztító mozgalom hullámai csakhamar Magyarországra is elhatottak. A lelkeken itt is nyugtalanság vett erőt. Vágyakoztak tisztább evangéliumi hit után. Mert annak tisztasága lassanként elhomályosult. A biblián nem alapuló tanok tapadtak hozzá s évszázadokon át megcsontosodott kemény réteggé fogták körül. Az elhatalmasodott papság a nép lelkét lenyűgözve tartotta. A lelkiüdvösség megszerzése és bűnbocsánat nyérése a papság által üzérkedés tárgyává tétetett. Az erkölcsök aláhanyatlottak.

Ezek miatt a mélyebben gondolkozók és nemesebb érzésűek mohó vágyal szívták magukba az új tanokat, amelyek a keresztényi hitet régi tisztaságába, a bibliai alapra voltak hivatva visszavezetni.

Azonban nálunk is, épen úgy mint a külföldön, a tisztább nézetek csak fokozatosan bontakoztak ki. Az emberek nagyon vágytak tisztább látás után, de az akkori kor megszilárdult vallási felfogása, az újabb nézeteket, a sajátjává vált régibb tanokkal szemben, csak lassanként volt képes befogadni. Maguk a hittisztítók is csak fokozatosan juthattak el a tisztább felfogásokhoz, mert a tiszta hithez erősen hozzáforrott későbbi téves tanok tarthatatlansága csak lassanként, fokozatosan vert a lelkekben gyökeret. *Luther, Kálvin és Szervét* s nálunk *Hontérus János Mélius Péter* és *Dávid Ferencz*, a hittisztítás különböző fokozatait képviselik.

Nálunk is elébb *Luther* tanítása fogott gyökeret. Ugy ő, mint *Kálvin* inkább csak a papi visszaélésekre és üres formákra terjeszkedtek ki. A hitbeli felfogásokat alig érintették. A bibliai egyistenség fogalmához később hozzá fűzött s hosszas századokon át ápolt szentháromság tanát nem bolygatták.

Mégis a *Luther* tanának terjesztése is már Magyarországon erős ellentállásba ütközött. A papság az új tanok által féltett hatalmát látván veszélyeztetve, minden befolyását felhasználta az új mozgalom leverésére.

A mint tehát a hittisztítás mutatkozott, nyomban mozgásba hozták a hatalom megtorló intézkedéseit.

II. Lajos alatt már 1523-ban törvényt hoztak, hogy „minden lutheránust és azok pártfogóit, valamint a felekezetükhez ragaszkodókat, mint nyilvános eretnekeket és a boldogságos Szűzmária ellenségeit, halállal és összes javaik elvesztésével kell büntetni.” Az 1525-ki 4 C., 4 c. pedig elrendeli, hogy „a lutheránusokat mind ki kell irtani az országból, és bárhol találhatók, nemcsak az egyházi, hanem a világi személyek is, szabadon fogják el és égessék meg.”

A törvény szigorú végrehajtásától azonban a figyelmet egyelőre elterelték a politikai viszonyok s a *mohácsi* nap. Csillapítólag hatott *Melanchtonnak* Magyarországon is ismertté vált „*Ágostai hitvallás*” című írata, melyben kimutatja, hogy a reformátorok nem akarnak új dogmákat fellálitani, hanem a szentírásban foglalt krisztusi tudományt kívánják tanítani.

Erdély kevéssel ezután *Izabellához* és *János Zsigmondhoz*, pártolván s majd teljesen különválván, itten a hitújítás szabadabb fejlődést nyert.

A szászok mind *Luther* tanához csatlakoztak. *Hontérus János* kiadta „*Egyházi rendtartás*” című művét s már az 1545-ki *tordai* országgyűlésen határozatba ment, hogy „a lutheránusok vallás gyakorlatokban nem akadályoztatnak” s 1554-ig ismételten kimondatott, hogy „az evangélikus és katolikus rész egymás ellen mit se tegyen, sőt egyik a másikat tisztelettel és szelidséggel illesse.”

A hittisztítókhoz magyarok is sokan csatlakoztak s a vallási mozgalmak tovább fejlődtek.

Kálvin tanának követői is szaporodtak, mely *Luther* felfogásától csak az urvacsora tekintetében különbözött. Az 1557 évi *tordai* országgyűlésen már a kálvinista vallás is a katolikus és lutheránus vallással egyenlő szabadságot nyert s „mindenki feljogosított, hogy azt a vallást kövesse, a melyiket akarja.”

E szabadelvű törvény azonban a hitvitákat nem szüntette meg. *Dávid Ferencz* elébb *Luther* tanát fogadta el, később azonban az urvacsorát illetően *Kálvin* felfogását tette magáévá. A vitatkozók közt megegyezés nem jött létre s a két felekezet a hitújítás nagy kárára végleg szétvált. Az 1564 évi tordai országgyűlés azonban bölcs mérséklettel, a két fél lelkiismeretének megnyugtatója és az egyenetlenségek megszüntetése érdekében kimondotta, hogy „mindkét félnek szabad legyen azt a vallást és tant követni, amely nekik tetszik.”

Ez azonban a forrongó lelkeknek a megnyugvást nem adta meg.

II.

Az Unitárizmus térfoglalása.

A szentírás tanulmányozása s az abban foglalt igazságoknak a később hozzá tapadt tanokkal való egybevetése, utóbbiak iránt, a mélyebben gondolkodókban kételyeket támasztott. A vallásos hit kezdett eredeti evangéliumi tisztaságában kibontakozni, a vallás-erkölcsi élet javítása iránti törekvés erősödni. A vita most már nem a felett folyt, hogy a Krisztus teste és vére az urvacsora vételnél miképpen van jelen, hanem Krisztus Istenségének a kérdése, tehát a Szentháromság tana felett.

E kérdést Blandrata György, János Zsigmond fejedelem udvari orvosa, Servét Mihály tanának követője és a vele szoros érintkezésben állott *Dávid Ferenc*, a fejedelem udvari papja vetették fel. — *Dávid Ferenc* lelkét hatalmas erővel ragadta meg az Isten egysége felőli hit tisztasága. Ennek a hitnek lelkes apostola lett. Tanításaira a felkeltett közvélemény nagy erővel nyilatkozott meg a hitbeli és lelkiismereti szabadság mellett.

János Zsigmond, kinek felvilágosultsága és szabadelvűsége korát messze meghaladta, a vallási kutatás szabadságának tág tért engedett. A hittisztítókat és azok követőit nem elnyomni és kiirtani, hanem hitviták útján, szabad vizsgálódás által az eszméket tisztázni s az evangéliumi hit tisztaságát felderíteni igyekezett.